

SOBRE LA CORT BARCELONINA DE L'ARXIDUC CARLES D'ÀUSTRIA

per János Kalmár

La veritat és que coneixem poc la composició i el funcionament de la cort de l'Arxiduc Carles d'Àustria. No tenim –almenys no en conec– cap nòmina de funcionari de la cort barcelonina amb l'assignació de cadascú que ens permetés de dilucidar la seva jerarquia, una nòmina semblant a les existents a la cort imperial de la mateixa època. Hi ha una descripció del viatge de l'Arxiduc des de Viena a Catalunya, la qual esmenta també el seu acompanyament, però solament d'una manera general, sense els noms¹. Tenim després una llarga llista de persones que s'embarcaven amb l'Arxiduc quan va partir definitivament de Barcelona a la fi del setembre del 1711.² Tampoc la primmirada enumeració de les promocions de Francisco Castellví en les seves *Narraciones...* no distingeix els funcionaris efectius dels titulars.³ Les fonts d'aquest tipus permeten, doncs, solament una reconstrucció parcial de la cort, perquè només en contenen una part.

Molts detalls de l'activitat cultural de la cort de l'Arxiduc són coneguts, gràcies a Josep-Rafel Carreras⁴ i també a les recerques recents que descobreixen les vies d'influència de la cultura italiana, sobretot napolitana, per Viena.

Sens dubte, els funcionaris de les institucions centrals que coneixem, pels treballs de Pere Voltes i, darrerament, de Virginia Leon⁶, estan lligats amb la cort. Però, són òrgans executius; les decisions de més alt nivell, les del sobirà, no neixen aquí, sinó en el cercle dels consellers determinants. Per això cal conèixer millor aquest grup de gent, els polítics i favorits, als quals volem dedicar ara la nostra atenció.

Com a font principal se'ns ofereix la correspondència entre el comte Johann Wenzel Wratislaw, canceller de Bohèmia –un dels ministres més influents a Viena en aquesta època–, i Francesco Moles, duc de Pareti, qui, després d'una trajectòria diplomàtica variada al servei de la Corona d'Espanya, va esdevenir ambaixador extraordinari imperial a la cort d'Espanya de l'Arxiduc Carles.⁷ La correspondència de Moles, que es troba a Viena, fou explotada per

1. Johann Ehrenfried ZSCHACKWITZ: *Das Leben Seiner Majestät Caroli desDritten, Königs in Spanien und der Indien*. Leipzig 1708, II/p. 232-235.

2. Haus-, Hof-und Staatsarchiv /HHSa/ [Viena] Obersthofmeisteramt SR. Karton 156 Nr. 8, fol. 386r-394r (sense lloc i data).

3. Biblioteca de Catalunya [Barcelona] Ms. 421: Francisco CASTELLVÍ: *Narraciones históricas desde el año hasta el año 1725*, volums III/1-IV/2 (Còpia feta per Salvador Sanpere i Miquel del manuscrit original vienès.)

4. Josep-Rafel CARRERAS I BULBENA: *Carlos d'Àustria y Elisabeth de Brunswich Wolfenbüttel a Barcelona y Gerona*. Barcelona 1902.

5. Franz MATSCHE: *Die Kunst im Dienst der Staatsidee Kaiser Karls VI. Ikonographie, Ikonologie und Programmatik des «Kaiserstils»*. Berlin 1981 (Beiträge zur Kunstgeschichte Bd. 16/1), p. 31-33 i passim, i *Barock in Neapel. Kunst zur Zeit der österreichischen Vizekönige*. Nàpols 1993.

6. Pedro VOLTES BOU: *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria*. Barcelona 1963, I/155-170. Virginia LEON SANZ: *Entre Austrias y Borbones. El Archiduque Carlos y la Monarquía de España (1700-1714)*. Madrid 1993, passim.

7. *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648)*. Hg. Ludwig BITTNER, Lothar GROß. Berlin 1936, I/p. 168, 517, 520 i 527.

l'historiador pisà Marcello Verga⁸ anys enrere pel que fa als territoris italians, sobretot a Nàpols, durant la Guerra de Successió. Aquesta correspondència conté també informacions importants relatives als consellers de l'Arxiduc.

El duc de Moles tenia, en general, una opinió molt desfavorable sobre la cort de Carles. Va escriure amb tristesa que fins i tot les qüestions més importants eren decidides sense convocar sessió de consellers o conferència, i els ministres abusaven de la situació difícil del sobirà.⁹ El mateix l'Arxiduc Carles –que el 1703, encara a Viena, semblava personificar el rei perfecte que es pot imaginar¹⁰, cinc anys després és acusat de no pensar res més que en l'oració i en la música¹¹, de no tenir cura del govern i de no comptar amb ministres adequats. Els secretaris només eren hàbils per a escriure lletres. El rei, sense experiència, donava pensions excessives i passava de llarg de les grans injustícies.¹² Moles va escriure, evocant l'opinió del comte Guido Stahremberg, comandant en cap de l'exèrcit dels aliats, que lamentava la manca d'un sistema econòmic, polític i militar; afirmava que aquesta monarquia era governada per un capità i un notari, entenen per capità l'italià Rocco Stella i per notari el català Ramon Vilana Perlas, que li semblaven els personatges decisius.¹³

El napolità Rocco Stella, d'origen baix, començà la seva trajectòria al costat del general comte Antonio Carafa en l'exèrcit imperial. Després de participacions en lluites a Hongria i a Itàlia sota el comandament del príncep Eugeni de Savoia, el 1702 a la cort vienesa fou presentat al príncep Anton Florian von Liechtenstein, llavors tutor (*ayo*) de l'Arxiduc Carles. Gràcies al príncep Liechtenstein i al seu nebot, el comte Johann Michael Althan, en íntima amistat amb l'Arxiduc, Stella va guanyar la benevolència de Carles. Des del 1709, l'any de l'establiment del Consell d'Itàlia a Barcelona, Stella va esdevenir membre d'aquest col·legi.¹⁴ L'abat Giuseppe Lucini, que informava el Vaticà des de Barcelona, el trobava un personatge de bona intenció.¹⁵ El 1709 l'emperador Josep I va ascendir Stella en consideració als serveis fets a l'Arxiduc. Contràriament a aquests reconeixements, el duc de Moles no s'avenia gens amb Stella. Acusava el favorit de l'Arxiduc i el baró Franz Adolf Zinzerling, secretari del Consell d'Estat, de dur la monarquia a la perdició. Moles afirmà que va ser per a satisfer el desig d'Althan i de Stella que la cort se'n va tornar de València abans de la batalla de Almansa. A més, Stella repetia a Moles que el rei [l'Arxiduc] no volia ésser instruït, i que la cort vienesa s'equivocava, pensant poder prendre mesures contra el sobirà.

Una altra persona decisiva mencionada per les nostres fonts ens és també coneguda. Ramon Vilana Perlas va néixer en 1663. El seu pare era notari. Ramon va començar la trajectòria com a advocat. Al començament de la Guerra de Successió va prendre contacte amb el príncep Georg von Hessen-Darmstadt, lloctinent a Catalunya, per a impedir l'arribada de Felip d'Anjou al poder. A causa d'aquesta correspondència secreta, el partit francès el va empresonar; fou alliberat durant la presa de Barcelona pels aliats. L'Arxiduc el va gratificar el 1706 amb el títol de ciutadà honorat de Barcelona, i el 1710, amb el marquesat de Rialp.¹⁸ Respecte a la seva funció com secretari del Consell d'Aragó i de Guerra, l'ambaixador imperial en tenia una opinió favorable.¹⁹

8. Marcello VERGA: «Il «Bruderzwist», la Spagna, l'Italia. Dalle lettere del Duca di Moles» in: *Cheiron* [Roma] XI/21 (1994), p. 13-53.

9. HHStA Spanien. Diplomatische Korrespondenz. Karton 67, Mappe 858, fol. 273r.

10. [Casimir FRESCHOT]: *Mémoires de la Cour de Vienne*. Cologne 1705, p. 270-271: «[...] l'Archiduc Charles [...] a déjà toutes les qualitez d'un Prince tout fait & parfait dans les vertus pacifiques. [...] dans son port & dans ses manières il respire tant de Majesté, & tant de douceur qu'on ne le scauroit souhaiter ni plus avenant ni plus aimable. Il est d'un naturel le plus paisible du monde, formé parfaitement au serieux, & instruit de la Langue des Espagnols, auxquels toutes les loix & raisons du monde le destinoient pour Roi [...].»

11. HHStA Spanien. Diplomatische Korrespondenz. Karton 67, Mappe 858, fol. 264v.

12. HHStA Spanien. Varia. Karton 67, Fasz. a), fol. 60r-v.

13. HHStA Spanien. Diplomatische Korrespondenz. Karton 67, Mappe 858, fol. 263r i 264r.

14. Fausto NICOLINI: *Uomini di spada, di chiesa, di toga, di studio ai tempi di Giambattista Vico*. Milà 1942, p. 238-242.

15. Archivio Segreto Vaticano [Vaticà] Segretario di Stato. Nunziature: Spagna, vol. 204, fol. 12r.

16. HHStA Spanien. Hofkorrespondenz. Karton 8, Mappe 48, fol. 103r.

17. HHStA Spanien. Varia. Karton 47, Mappe a), fol. 47v i 49r.

18. CASTELLVÍ: *op. cit.*, III/1., 197r-v. Friedrich WOLF: «Vierundzwanzig eigenhändige Briefe der Kaiserinn Elisabeth, Gemahlin K. Karl's VI., an den Staatssecretär Marques de Rialp» in: *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe* [Wien] 12/1 (1854), p. 113.

19. HHStA Spanien. Varia. Karton 47, Mappe d), fol. 219v.

Moles informà la cort vienesa també d'una reunió, convocada per ordre del sobirà, amb Antonio Romeo y Anderaz, marquès d'Erendazu, secretari d'Estat per la part d'Itàlia.²⁰ Va tenir lloc a la casa de l'ambaixador portuguès a Barcelona. Aquesta vegada el marquès de Rofrano, gentilhome de cambra de l'Arxiduc i des de 1707 gran d'Espanya, va proposar la circulació permanent de lletres amb Itàlia. Però James Stanhopl, plenipotenciari britànic a la cort barcelonina, va demanar comptes de l'absència dels consellers dels aliats, i el comte Stahremberg va sumar-se a la seva opinió de no nomenar el marquès de Rofrano per cap del correu, sense concordança preliminar.²²

No fou l'únic cas en què es volgué influir en la decisió de la cort barcelonina des de fora, fet lògic si considerem en quina mesura el govern de l'Arxiduc dependia de les forces militars, de la subvenció de Viena i sobretot de les potències marítimes. De vegades, Carles mateix sol·licitava al seu germà diplomàtics apropiats, com per exemple després de la mort de Francisco Bernardo de Quiros, el seu plenipotenciari en els Països Baixos²³ D'altres, Carles disputava el dret d'aprofitar els subsidis amb els delegats anglesos i el de les contribucions milaneses i napolitanes amb l'emperador Josep I.

A la fi de 1710, l'Arxiduc va demanar al seu germà que li enviés un general adjunt que pogués ser adscrit al cap de l'exèrcit dels aliats a Espanya per ajudar Stahremberg, qui semblava estar cansat i ser incompatible amb d'altres generals.²⁴ Josep I aconsellava de convèncer Stahremberg de no abdicar i així ho va escriure al general. En la carta li expressava l'agraïment pels seus serveis.²⁵ Sabem que la diligència de Josep I fou eficaç. L'Arxiduc, però, no era tan partidari de Stahremberg. Carles ja va proposar de canviar-lo pel comte Wierich Daun, general de les forces imperials a Nàpols. L'Arxiduc pensava que sols Daun fóra capaç de mantenir l'equilibri entre els diferents criteris dels generals. Mereix atenció especial car el duc de Moles havia expressat mesos abans, l'opinió favorable a la concordança que establí Stahremberg en la incorporació dels generals aliats.²⁶

Marcello Verga va arribar, en un estudi recent interessantíssim, a la següent conclusió: des de l'ocupació dels territoris milanesos i napolitans que eren governats com a províncies de la Corona d'Espanya en nom de l'Arxiduc, Carles pensava per fi de posseir regnes complets, no sols en un sentit territorial, sinó també econòmic. Per això emprà els impostos fiscals i eclesiàstics de regnes italians en favor de la realització de les seves pretensions a la Península Ibèrica. Però aquesta pràctica s'oposava a la convenció secreta, tancada l'any 1703, entre els membres de la Casa d'Àustria abans de la sortida de l'Arxiduc de Viena. Això era motiu de desacord amb el seu germà. Carles aspirava a una independència més considerable de Viena. La incomprensió i l'aversion contra aquesta pretensió de l'Arxiduc queden reflectides en les relacions enviades a Viena per Francesco Moles, ambaixador imperial a Barcelona.²⁷

Penso que aquesta interpretació remarcable hauria de ser completada i precisada.

En primer lloc, hem de constatar que l'opinió desfavorable sobre la cort barcelonina de la època era bastant general i va canviar poc durant anys. Aquesta opinió apareix també en un memorial inèdit de Tiberio Carafa, un antagonista de Moles²⁸, enviat a Barcelona pel virrei de Nàpols, comte Georg Adam Martinitz. Carafa va experimentar l'aversion, que s'incrementava amb els temps, entre castellans i catalans de la cort. També condemnava els anglesos, acusant-los de fer disbarats, així com al príncep Liechtenstein, majordom de l'Arxiduc. Esmenta Althan i Stella com a favorits del sobirà.²⁹

Cal notar que la relació de l'Arxiduc amb Stahremberg era, segons la seva correspondència, remarcablement amistosa a la tardor de 1708, molt després de l'entrada de l'exèrcit

20. LEÓN: op. cit., p. 134.

21. HHStA Kriegsakten. Karton 249, fol. 197r.

22. HHStA Spanien. Varia. Karton 47, Fasz. a), fol. 15r-v.

23. HHStA Spanien. Hofkorrespondenz. Karton 8, Mappe 48, fol. 165v.

24. HHStA Spanien. Hofkorrespondenz. Karton 11, Mappe 64, fol. 27r-v i 61r-v.

25. *Ibidem*, Mappe 65, fol. 107r-v.

26. HHStA Spanien. Diplomatische Korrespondenz. Karton 67, Mappe 860, fol. 90r.

27. VERGA: op. cit., p. 27-29.

28. Biblioteca Nazionale «Vittorio Emanuele III» di Napoli. Ms. X B 61, fol. 469r.

29. *Ibidem*, fol. 471v.

imperial a Milà i Nàpols.³⁰ D'altra banda, el príncep Liechtenstein se sentia, ja al començament del 1707, postergat.³¹ L'any 1709 es queixava que Carles no tingués les sessions oficials al palau reial, sinó que consultés només algunes persones en presència de Moles.³² Als ulls de Tiberio Carafa, aquest semblava tenir l'autoritat d'un primer ministre.³³ A causa del seu malestar, Liechtenstein dubtava d'abandonar la cort barcelonina per a retirar-se definitivament.³⁴

El príncep Liechtenstein –malgrat l'origen austríac– no hauria pogut ser acusat de representar els interessos de l'emperador contra el seu germà petit a Barcelona. Com a tutor de Carles, Liechtenstein es vinculava estretament a l'Arxiduc, i va partir de Viena abans que Josep I accedís al tron. Els favorits, a causa dels quals el príncep, el duc de Moles, el comte Stahremberg i el padre Vitus Tönnemont³⁵, –confessor de Carles– se sentien negligits, provenien del cercle de Liechtenstein. Ja hem vist la trajectòria de Rocco Stella. L'altre favorit i amic del sobirà, Johann Michael Althan, nebot de Liechtenstein, no tenia cap funció oficial. Com jove cortesà de l'infant Carles, fou educat amb l'Arxiduc.³⁶ Althan va casar-se a Barcelona amb una filla de la gran família napolitana Pignatelli³⁷, i –segons mostra del seu diari lacònic– Carles sembla ser informat també de la seva vida privada.³⁸

Com que aquests favorits van arribar a Barcelona de Viena i, a més, del cercle del príncep Liechtenstein, sembla poc probable que poguessin eliminar la influència de la cort imperial. Penso més aviat que existia una rivalitat permanent, molt accentuada i divulgada entre els ministres pels problemes econòmics, militars, de dependència a d'altres potències i per un sistema institucional no cristal·litzat. La inexperiència i irresolució del sobirà, d'una banda, les ambicions dels personatges familiars a l'Arxiduc que fins aleshores no tenien paper polític o funció important, de l'altra, eren factors que operaven conjuntament. No ens hem d'estranyar que aquests favorits, mancats d'experiència, no tinguessin un projecte polític definit. Per un temps i de manera semblant, naixeran a Viena les decisions amb la col·laboració dels mateixos personatges.³⁹

Seria possible, doncs, que haguéssim de donar la raó a les opinions contemporànies que criticaven la cort barcelonina de l'Arxiduc Carles? En tot cas, és segur que les deficiències d'aquesta cort provenien poc dels austriacistes peninsulars, més aviat –com hem vist– dels forans.

30. «Briefe Carls III., Königs von Spanien (Kaiser Carls VI.) an den Grafen Guido von Stahremberg in den Jahren 1706, 1708-1713» in: *Oesterreichisches Archiv für Geschichte, Erdbeschreibung, Staatenkunde, Kunst und Literatur* [Wien] II. (1832), p. 200 i 256.

31. HHStA Familienkorrespondenz A. Karton 16, sense número de foli (València, el 5 de febrer 1707).

32. Hausarchiv Liechtenstein [Vaduz] 171, sense número de foli (Barcelona, el 30 de novembre 1709).

33. Vegeu nota 28.

34. Niedersächsisches Staatsarchiv [Wolfenbüttel] 1 Alt 23: 396, fol. 10v.

35. Jakob FALKE: *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein*. Wien 1882, III/47.

36. Wilhelm HAUSER: *Das Geschlecht derer von Althann*. Phil. Diss. Univ. Wien 1949 (manuscrit), 80.

37. J. R. CARRERAS Y BULBENA: «Mariana Josefa de Pignatelli y d'Aymerich» in: *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* [Barcelona] 70, enero a marzo 1921, p. 193-196.

38. HHStA Familienarchiv. Sammelbände, Karton 2 i Oswald REDLICH: «Die Tagebücher Kaiser Karl VI.» in: *Gesamtdeutsche Vergangenheit. Festgabe für Heinrich Ritter von Srbik*. München 1938, p. 146-147.

39. János KALMÁR: «Zum Porträt des jungen Kaisers Karl VI.» in: *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Historica* [Budapest] XXV (1987), p. 263-277.